

СОЦІАЛЬНА МЕДИЦИНА

УДК 613.86:617.7-053.6-036.8:159.942

В.О. Коробчанський¹, О.С. Сасіна¹, О.Д. Загоруйко²¹*Харківський національний медичний університет*²*Міністерство оборони України***ПСИХОГІГІЄНИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УМОВ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ПІДЛІТКІВ З ПАТОЛОГІЄЮ ОРГАНА ЗОРУ**

Зір має велике значення не тільки у розвитку зорового сприйняття, але й у розвитку зорово-просторових уявлень, особливо в процесі навчання. Порушення діяльності зорового аналізатора впливає на розвиток психоемоційної сфери учнівської молоді та призводить до труднощів пізнання оточуючого світу, обмежує орієнтування, соціальні відносини та значно обмежує вибір видів діяльності. Все це обумовлює і зміни у життєдіяльності таких учнів. Саме тому нами було проведено дослідження деяких аспектів функціонального стану та умов життєдіяльності учнів харківського спеціального навчально-виховного комплексу ім. В.Г. Короленка.

Ключові слова: сліпі підлітки, слабозорі підлітки, психоемоційний стан, життєдіяльність, дефекти зору.

Вступ

Зір має велике значення у розвитку не тільки зорового сприйняття, але й зорово-просторових уявлень (орієнтація в навколишньому середовищі), що є важливим для підлітків у процесі навчання [1, 2].

Зоровий аналізатор має щільні взаємозв'язки з іншими аналізаторами – слуховим, тактильним, нюховим, руховим, та утворює з ними складні динамічні системи зв'язків. Це обумовлює вплив зорової функції на діяльність інших аналізаторів завдяки формуванню з ними складних синтетичних образів явищ навколишнього середовища [1, 3].

Порушення діяльності зорового аналізатора впливає на розвиток психоемоційної сфери дитини, затруднює пізнання оточуючого світу, обмежує орієнтування, соціальні відносини та вибір видів діяльності. Все це обумовлює і зміни в життєдіяльності такої дитини [4].

Мета дослідження – виявлення особливостей психоемоційної сфери підлітків з порушенням зору та факторів ризику їх життєдіяльності. Це дозволить розробити та впрова-

дити комплекс психогігієнічних заходів щодо корекції життєдіяльності таких підлітків, а також поліпшити їх функціональний та психоемоційний стан.

Матеріал і методи

Було досліджено 51 сліпого підлітка віком 15–18 років, учнів 8–12 класів комунального закладу «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс ім. В.Г. Короленка» Харківської обласної ради. Першу групу порівняння склали слабозорі підлітки, учні комунального закладу «Харківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I–III ступенів № 12» Харківської обласної ради (49 осіб). Другу групу порівняння склали учні Харківської загальноосвітньої школи № 1, які не мали вад зору (53 особи). Групи були порівнянні за віком. Дослідження було проведено на початку учбового року.

Особливості життєдіяльності учнів оцінювали за допомогою опитувальника «Спосіб життя» [5], що має наступні шкали: «Психологічний мікроклімат» – оцінка оптимальності психологічного мікроклімату в сім'ї та на-

© В.О. Коробчанський, О.С. Сасіна, О.Д. Загоруйко, 2018

вчальному колективі; «Рухова активність» – оцінка рухової активності, включаючи прогулянки на свіжому повітрі й заняття спортом; «Режим дня» – оцінка [оптимальності] організації навчання та відпочинку, структури вільного часу, нічного сну; «Режим харчування» – оцінка раціону, якісного складу та [оптимальності] режиму харчування; «Особиста гігієна та шкідливі звички» – оцінка дотримання правил особистої гігієни та санітарної культури, дотримання вимог здорового способу життя, схильності до шкідливих звичок.

Психоемоційний стан учнів досліджували за результатами виконання тесту «САН» як методу суб'єктивної оцінки піддослідними свого самопочуття, активності та настрою в процесі навчання [6].

Результати та їх обговорення

Сліпі підлітки – підлітки з повною відсутністю зорових відчуттів, зі збереженням світловідчуття, або залишковим зором (максимальна гострота зору 0,04). Час появи зорового дефекту має вагомий вплив на психічний та фізичний розвиток такого підлітка. Чим раніше виник дефект зору, тим вагомішим є відхилення у психофізичній та психоемоційній сферах. Відсутність можливості візуально сприймати предмети та явища навколишнього середовища, орієнтуватися в просторі збіднює чуттєвий досвід, а отже, порушує взаємодію сенсорних та інтелектуальних функцій сліпих дітей, стримує розвиток образного мислення та обумовлює особливості їх психічного розвитку. Дефекти зору негативно впливають на формування рухових навичок. Труднощі, що виникають ще з дитинства в процесі навчання ходьбі, закріплюються у вигляді неприємних переживань і призводять до різкого обмеження рухових функцій.

Дефект зору впливає і на своєрідність емоційно-вольової сфери та характеру, адже труднощі в навчанні, грі, оволодінні професією, побутові проблеми викликають складні переживання та негативні реакції, що може призвести в одних випадках до невпевненості у собі, пасивності, схильності до самоізоляції, в інших – до роздратування, збудливості, агресії.

На відміну від сліпих дітей слабозорі мають труднощі у просторовому орієнтуванні, але зір залишається для них основним засобом сприйняття навколишнього середовища та в навчальному процесі. Слабозорість впливає на психічний і фізичний розвиток дитини, уповільнюються процеси запам'ятовування та розумова працездатність. Из-за обмеження фі-

зичної активності у таких дітей спостерігається деяке відставання у фізичному розвитку. Слабозорі діти мають деякі особливості поведінки, обумовлені дратівливістю, замкнутістю, негативізмом та іншими особливостями особистості. Це обумовлено труднощами в навчанні, спілкуванні, грі тощо [1, 7].

Результати проведеного дослідження психоемоційного стану сліпих підлітків показали, що вони мають оптимальні показники самопочуття і настрою та декілька знижені показники активності. Так, показники самопочуття сліпих підлітків, учнів харківського спеціального навчально-виховного комплексу ім. В.Г. Короленка, знаходилися в середньому на рівні $5,68 \pm 0,11$ та були достовірно вищими, ніж у підлітків без порушення зору, учнів харківської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів № 12 ($4,72 \pm 0,18$; $<0,001$). Показники активності були достовірно кращими у підлітків без порушення зору, учнів харківської загальноосвітньої школи № 1 – ($5,92 \pm 0,19$) у порівнянні зі сліпими підлітками – ($4,26 \pm 0,19$; $p < 0,001$). Показники настрою були достовірно кращими у сліпих підлітків ($5,98 \pm 0,09$) у порівнянні з підлітками без порушення зору ($5,19 \pm 0,18$; $p < 0,001$). Слабозорі підлітки за показниками тесту «САН» мали дещо кращі показники самопочуття ($5,77 \pm 0,12$) та настрою ($6,22 \pm 0,16$) у порівнянні зі сліпими підлітками ($5,68 \pm 0,11$ та $5,98 \pm 0,09$ відповідно, $p > 0,05$), але достовірна різниця між цими групами спостерігалася лише за показниками активності. Так, сліпі підлітки мали показники активності на рівні $4,26 \pm 0,19$, а слабозорі підлітки на рівні $5,03 \pm 0,26$, $p < 0,05$.

Результати дослідження життєдіяльності сліпих підлітків показали, що вони мають оптимальний психологічний мікроклімат як під час навчання, так і вдома ($82,35 \pm 5,33\%$, $p < 0,001$). Показники достатньої рухової активності мали середні значення у цієї групи та досягали ($56,86 \pm 6,9\%$). Переважна кількість сліпих підлітків мала оптимальні показники організації режиму навчання, відпочинку та розподілу вільного часу ($78,43 \pm 5,75\%$, $p < 0,001$). Оптимальні показники якості та режиму харчування мали лише ($54,9 \pm 6,96\%$) сліпих підлітків. Дотримувалась правил особистої гігієни та здорового способу життя достовірна більшість сліпих підлітків ($98,03 \pm 1,94\%$, $p < 0,001$).

У порівнянні з іншими досліджуваними групами сліпі підлітки мали достовірно гірші

показники рухової активності, а саме у порівнянні з підлітками без порушення зору [(85,24±6,71)%, $p<0,01$]. Крім цього, сліпі підлітки мали достовірно кращі показники організації режиму дня, ніж підлітки без порушення зору [(61,21±6,36)%, $p<0,05$], та кращі показники стосовно виконання правил особистої гігієни та здорового способу життя у порівнянні з підлітками без вад зору [(84,33±5,74)%, $p<0,01$]. При порівнянні сліпих підлітків зі слабозорими жодних достовірних відмінностей не виявлено ($p<0,05$). Група слабозорих підлітків має дещо вищі показники рухової активності [(68,44±6,92)%], але це не є статистично значущим ($p<0,05$).

Висновки

Сліпі підлітки на початку учбового року мають оптимальний рівень показників психоемоційного стану, що свідчить про оптимальний рівень учбового і позаучбового навантаження та відповідність організації учбового процесу і розподілу позаучбового часу функціональним і компенсаторним можливостям організму цих учнів. Співвідношення показників тесту «САН» вказує на те, що працездатність учнів харківського спеціального навчально-виховного комплексу ім. В.Г. Ко-

роленка знаходиться на оптимальному рівні. Невелике зниження за шкалою активності цього тесту можна пояснити особливостями досліджуваної групи.

На підставі дослідження умов життєдіяльності сліпих підлітків можна виділити такий фактор ризику, як низька рухова активність представників цієї групи. Це обумовлюється особливостями сліпих підлітків, адже через дефект зору вони зазнають труднощів у пересуванні та орієнтації у просторі.

Низька рухова активність безпосередньо та опосередковано впливає на загальну та специфічну опірність організму, обмін речовин, функціональний стан, психічні процеси, працездатність, функціонування усіх органів і систем, фізичне здоров'я тощо [8].

Саме тому в першу чергу при розробці комплексу психогігієнічних заходів щодо корекції функціонального стану організму та профілактики розвитку донозологічних станів у підлітків з вадами зору потрібно враховувати проблему низької рухової активності таких підлітків, адже оптимальна рухова активність позитивно впливає на організм молоді, сприяє зміцненню здоров'я, покращенню психічних функцій та працездатності.

Література

1. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: Наук.-метод. посібник / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. Видання доповнене та перероблене. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
2. Білик Ю.В. Особливості життєдіяльності дітей з вадами зору / Ю.В. Білик, О.М. Василенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – № 35. – С. 32–34.
3. Специальная психология: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. В.И. Лубовского. – Москва: Академия, 2006. – 464 с.
4. Бочелюк В.Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: Навч. посібник / В.Й. Бочелюк, А.В. Турубарова. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 264 с.
5. Опитувальник «Спосіб життя» як метод оцінки факторів ризику у життєдіяльності підлітків / В.О. Коробчанський, І.О. Васильченко, Т.Ю. Проскуріна та ін. // Інформ. лист № 210. – К., 2005. – 4 с.
6. Коробчанський В.О. Гігієнічна психодіагностика донозологічних станів у підлітковому та юнацькому віці: Посібник для докторантів, аспірантів, здобувачів та лікарів. – Харків: Контраст, 2005. – 192 с.
7. Синьова Є.П. Тифлопсихологія: підручник / Є.П. Синьова. – К.: Знання, 2008. – 365 с.
8. Слинко Ю.О. Недостатня рухова активність та її вплив на стан організму людини / Ю.О. Слинко // Медицина сьогодні і завтра. – 2014. – № 2–3. – С. 186–188.

References

1. Kolupaeva A.A., Savchuk L.O. (2011). Dity z osoblyvymy osvitymy potrebamy ta orhanizatsiia iikh navchannia: Nauk.-metod. posibnyk [Children with special educational needs and organization of their education. The edition is supplemented and processed: science-method. manual]. Publishing group «АТОПОЛ», 274. [in Ukrainian].
2. Bilyk Yu.V. (2015). Osoblyvosti zhyttyedyialnosti ditei z vadamy zoru [Features of the life of children with visual impairment]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific herald of Uzhgorod National University. 35: 32–34. [in Ukrainian].

3. Lybovskii V.I. (ed.) (2006). Spetsialnaia psikhohiia : ucheb. posobiie dlia studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy [Special psychology: a textbook for students of higher educational institutions]. Moscow: Academy, 464. [in Russian].

4. Bochelyk V. I. (2011). Psykholohiia lyudyny z obmezhenymy mozhlyvostyamy: Navch. posib. [Psychology of a person with disabilities: methodika guidance]. Kyiv: Center for Educational Literature, 264. [in Ukrainian].

5. Korobchanskiy V.O., Vasilchenko I.O., Proskurina T.Y. (2005). Opytvalnyk «Sposib zhyttia» iak metod otsinky faktoriv ryzyku u zhyttyediyalnosti pidlitkiv [The Questionnaire «Lifestyle» as a method of assessing the risk factors in the life of adolescents] Information sheet no. 210, p. 4. [in Ukrainian].

6. Korobchanskiy V.O. (2005). Hihienichna psykhodiahnostyka donozolohichnykh staniv u pidlitkovomu ta yunatskomu vitsi: Posibnyk dlya doktorantiv, aspirantiv, zdobuvachiv ta likariv [Hygienic psychodiagnosis of pre-natal states in adolescence: A guide for doctoral students, graduate students, job seekers and doctors]. Kharkiv: Contrast, 192. [in Ukrainian].

7. Sinyova Ye.P. (2008). Tyflopsykholohiya: pidruchnyk [Tiflopsychology: textbook]. Kyiv: Knowledge, 365. [in Ukrainian].

8. Slyuko Y.O. (2014). Nedostatnia rukhova aktyvnist ta ii vplyv na stan orhanizmu liudyny [Insufficient motor activity and its influence on the state of the human body]. *Medytsyna sohodni i zavtra – Medicine today and tomorrow*. 2–3: 186–188. [in Ukrainian].

В.А. Коробчанский, О.С. Сасина, О.Д. Загоруйко

ПСИХОГИГИЕНИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УСЛОВИЙ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ СЛЕПЫХ ПОДРОСТКОВ

Зрение имеет большое значение в развитии не только зрительного восприятия, но и зрительно-пространственных представлений, особенно в процессе обучения. Нарушение деятельности зрительного анализатора влияет на развитие психоэмоциональной сферы учащейся молодежи и приводит к трудностям познания окружающего мира, ограничивает ориентацию в пространстве, социальные отношения и значительно ограничивает выбор видов деятельности. Все это обуславливает и изменения в жизнедеятельности таких учащихся, именно поэтому нами были исследованы некоторые аспекты функционального состояния и условий жизнедеятельности учащихся харьковского специального учебно-воспитательного комплекса им. В.Г. Короленко.

Ключевые слова: слепые подростки, слабовидящие подростки, психоэмоциональное состояние, жизнедеятельность, дефекты зрения.

V.O. Korobchanskiy, O.S. Sasina, O.D. Zahoruiko

PSYCHOHYGIENIC CHARACTERISTIC OF THE LIFESTYLE AND THE PSYCHOEMOTIONAL STATE OF THE BLIND ADOLESCENTS

Vision has a great importance not only in the development of visual perception, but also in the development of visual-spatial representations, especially in the learning process. Violation of the visual analyzer affects the development of the psychoemotional sphere of students, and leads to difficulties in understanding the world around them, restricts orientation in space, social relations and significantly limits the choice of activities. All this lead to the changes in the vital activity of such students. That why we held a study of some aspects of the functional state and conditions of life of the Kharkov special educational and training complex named after V.G. Korolenko students.

Keywords: blind adolescents, visually impaired, psychoemotional state, vital activity, visual defects.

Надійшла до редакції 27.03.18

Контактна інформація

Коробчанський Володимир Олексійович – доктор медичних наук, завідувач кафедри гігієни та екології № 1 Харківського національного медичного університету.

Сасина Ольга Сергіївна – аспірант кафедри гігієни та екології № 1 Харківського національного медичного університету.

Адреса: Україна, 61022, м. Харків, вул. Трінклера, 6.

Тел.: +380988548886.

E-mail: ysatik83@ukr.net.

Загоруйко Олег Дмитрович – начальник військово-лікарської комісії Північного регіону Міністерства оборони України.